

Kulturhistorisk rapport

Mølledalsgård, Korup

Boplads fra tidlig bondestenalder, sen
bondestenalder og yngre middelalder

J.nr. ÅHM 5958

Marts 2014

Ved Arkæolog Karen Povlsen

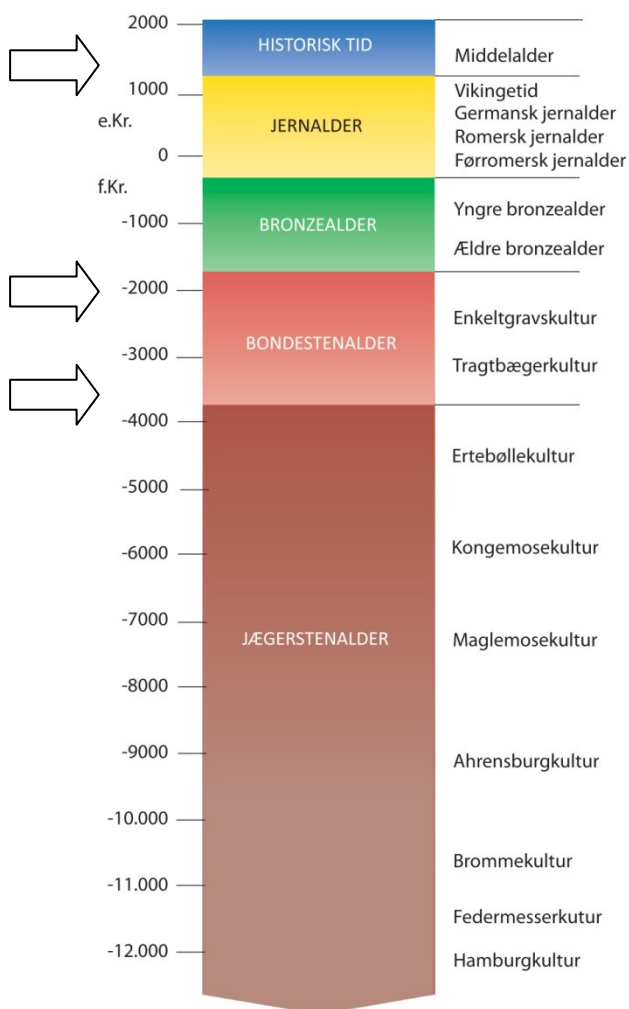
Telefon: 99 31 74 00

E-mail:

historiskmuseum@aalborg.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	2
Undersøgelsens baggrund	2
Lokalområdet i oldtiden	2
Undersøgelsens resultater	3
Sammenfatning og perspektivering	3
Udgravningsdata.....	7

Indledning

Området omkring Korup indeholder mange registrerede fortidsminder, især i form af gravhøje. Under en udgravning sydøst for Korup fik Nordjyllands Historiske Museum lejlighed til at undersøge bopladsspor fra tre perioder: Den tidligste bondestenalder omkring 3700 f.Kr., den sene bondestenalder omkring 2000 f.Kr. og yngre middelalder omkring 1300-1400 e.Kr.

Undersøgelsens baggrund

I 2009 blev vi på Nordjyllands Historiske Museum bedt om en udtalelse vedrørende arkæologien på et areal lige sydøst for Korup, da Komstrup/St. Arden Maskinstation planlagde at starte indvinding af sand og grus her. Som sagt var det allerede kendt, at området rummer mange arkæologisk vigtige fund, og vi anbefalede derfor, at der blev lavet en arkæologisk forundersøgelse. En arkæologisk forundersøgelse foregår ved, at der med gravemaskine anlægges et antal grøfter, hvor mulden fjernes, med jævne mellemrum hen over arealet. Nede i undergrunden kan arkæologerne så se, om der er bevarede spor af fortidig aktivitet. Forundersøgelsen foregik i september 2009, og her blev der fundet et område med anlæg fra forhistorisk og historisk tid. Derfor var en egentlig arkæologisk udgravning nødvendig, og denne foregik i to etaper i foråret og i efteråret 2012.

Indvinder Komstrup/St. Arden Maskinstation finansierede jf. Museumsloven forundersøgelsen og den senere udgravning.

Lokalområdet i oldtiden

Det undersøgte område ligger på den østlige kant af det himmerlandske plateau. På fig. 1 ses et højdekort over området. De blågrønne områder er hævet havbund. Her har der været hav i stenalderen.

Udgravningen ligger på kanten af en ådal, hvori Viffertsholm Å løber. Lidt mod syd løber Viffertsholm Å ud i Korup Å, der kommer fra vest. Lidt længere mod sydøst får Korup Å også vand fra Voerbæk, der kommer fra nordøst. Udgravningen ligger altså i et område, hvor flere vandårer mødes på vej ud mod havet, der har ligget tæt på i stenalderen. Åerne har sandsynligvis fungeret som færdselsårer i stenalderlandskabet, og bopladsen ved Korup har

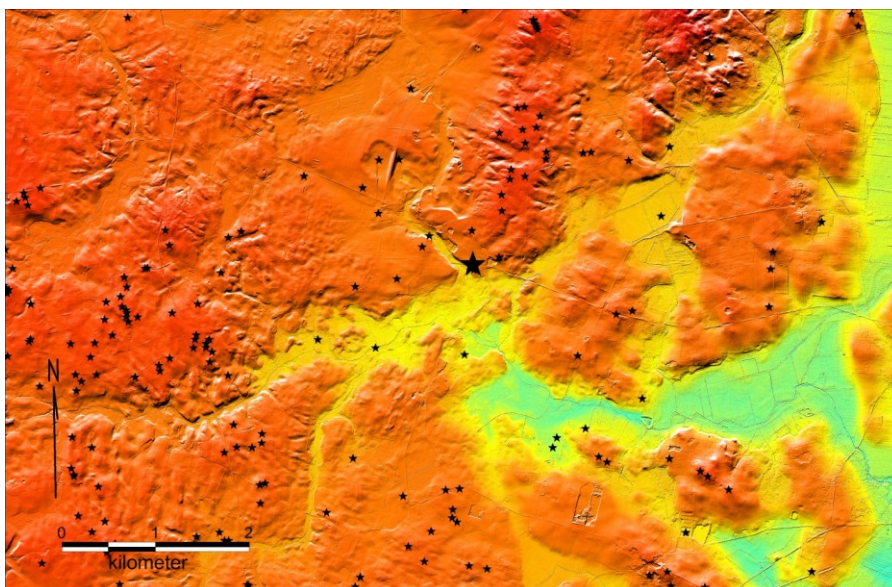

Fig. 1. Højdekort over lokalområdet. De røde områder er høje, mens de brågrønne er lave. De sorte stjerner viser registrerede fortidsminder i området, og den store stjerne markerer udgravningens placering.

således været centralt placeret. Som det ses, er der registreret mange fortidsminder i området. De fleste af stjernerne repræsenterer gravhøje, der er opført i stenalder eller bronzalder. Selvom der endnu ikke er mange registrerede bopladser i området, er det tydeligt at folk har boet her.

Undersøgelsens resultater

Tidlig bondestenalder

I det danske område finder man de første spor af husdyr og dyrkede afgrøder omkring 4000 f.Kr., og man sætter derfor overgangen fra jæger- til bondestenalder til denne tid. Hvor brat overgangen var, er stadig ikke fastlagt, men over tid kom landbruget til at betyde store ændringer i landet (se faktaboks til højre).

Bopladssporene fra den tidlige bondestenalder lå i og omkring en lille naturlig lavning på i den sydøstvendte skråning, der udgjorde udgravningens sydlige del. De kunne ses som et lysegråt jordlag lige over den gule grusede og sandede undergrund. Laget indeholdt trækul og spredte oldsager, og havde en udstrækning på ca. 120 kvadratmeter. Midt i laget, i den lille lavning, var laget tykkere og mere klart gråt. I lavningens bund var noget af undergrunden muligvis gravet væk. I lavningen fandtes et mørkt gråt jordlag, der indeholdt mange skår fra forskellige lerkar, enkelte redskaber af flint og affald fra produktion af flintredskaber. Der fandtes ingen stolpehuller efter de huse, som menneskene har boet i. Trækulsstykker fra det mørke lag er blevet dateret med kulstof 14 metoden, og fortæller at folk boede her omkring 3700 f.Kr.

¹⁴C-analyse

Kulstof-14 bruges til at tidsbestemme eller datere materiale fra mennesker, dyr og planter.

Kulstof (C) er et grundstof, der indgår i alle levende organismer. Når en organisme dør, mindskes antallet af C-14 atomer langsomt, da atomet er radioaktivt. Ved at måle den mængde af ¹⁴C, der er tilbage i et materiale, kan man derfor regne ud, hvor gammelt det er.

Den sydøstvendte skråning har haft god og veldrænet jord til dyrkning af afgrøder, og ved hjælp af småbåde kunne man sejle på åerne, når man ville besøge andre i nærheden, eller udnytte de ressourcer, som fandtes i området,

Dagligliv

Landbruget ændrede tilværelsen for befolkningen i Danmark. Man boede nu fast der, hvor man havde sine marker og derfor kommer de første rigtige toskibede huse til. I begyndelsen er de ganske små – ikke mere end 10 meter lange. Gennem bondestenalderen bliver husene gradvist større, helt op til 47 meter lange og 10 meter brede sidst i perioden.

Bebyggelserne bestod ofte kun af et enkelt hus. Det tidligste landbrug var svedjebrug. Med slebne flintøkser fældede man de store træer i den tætte urskov, der dækkede landet og brændte grene og kviste af. Asken var værdifuld næring for kornet. Metoden krævede, at man jævnlige flyttede marken, da jorden ellers blev udpint. Senere, da større skovområder var ryddet begyndte man at bruge en ard – en primitiv plov – til at bearbejde jorden. Man dyrkede hvede, emmer, enkorn og byg. Husdyr i form af kvæg, svin og får/ged græssede på de græsarealer, der opstod på de tidligere kornmarker.

Keramik var kendt allerede i slutningen af jægerstenalderen, men i bondestenalderen ud-

vikler man nye former og lægger meget energi i decorationen af lerkarrene. Redskaberne blev lavet af flint. Man sleb økserne så de fik en glat overflade. I slutningen af bondestenalderen fladehuggede man flintredskaberne for at efterligne genstande af metal.

fx ved kysten.

Sen bondestenalder

Den sidste del af stenalderen kaldes også senneolitikum. På dette tidspunkt er landbruget en gammel tradition, der har været dyrket i Danmark i omkring to årtusinder. Nye vinde er dog begyndt at blæse i og med at våben og redskaber af metal – bronze, er begyndt at strømme til landet via forbindelser til det europæiske kontinent. Tidligere har stort set alle skærende redskaber været lavet af flint. De nye bronzeredskaber fra kontinentet inspirerede de lokale flinthuggere til at fremstille et helt nyt arsenal af redskaber, der efterligner bronzens former. Dette var så krævende, at flinthåndværket udviklede sig til et helt nyt niveau, og nogle af de fremstillingsteknisk mest krævende flintredskaber, der kendes fra Danmark, er fremstillet her, mens bronzen lige så stille vinder ind på flinten som materiale til de finere våben og redskaber.

Under udgravningen ved Korup fandtes brudstykker af dolke og kornsegl lavet i denne karakteristiske teknik. Hvad der også vidnede om bopladsens tilhørsforhold til vidtrækkende netværk var fund af lerkarskår med såkaldt klokkebægerdekoration. Klokkebægerkulturen betegner nogle kulturtræk, der i den sene stenalder forbandt forskellige egne af Vesteuropa, bl.a. Nordjylland.

Bebyggelsen fra perioden på stedet omfattede tre til seks hustomter.

På dette tidspunkt boede man i såkaldt toskibede langhuse. Som navnet antyder, har husene været aflange,

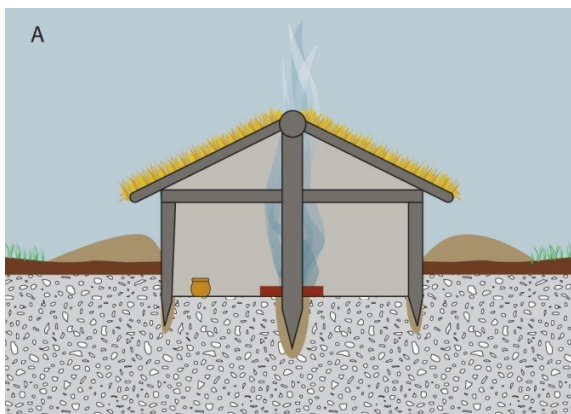

Fig. 3. Skitse af tværsnittet af et toskibet langhus hvor gulvet er forsænket.

Senneolitikum

Senneolitikum (2400 – 1800 f. Kr.) var tidligere kendt som Dolktid på grund af de elegante fladehuggede dolke. Flintdolkene og de andre fladehuggede flintredskaber, som pilespidser og kornsegl, er efterligninger af de tilsvarende redskaber i bronze. I den centrale og sydlige del af Europa var bronzevalderen i gang og fund af kobber og bronzegenstande i Danmark viser, at der var tæt kontakt.

De toskibede langhuse bliver større og kan nu være op til 47 meter lange og 10 meter brede. Gravskikken varierede meget. Man genbrugte storstensgravene men byggede også nye stengrave i form af hellekister. Nogle blev begravet i kister lavet af udhulede træstammer hvorover man opførte en jordhøj.

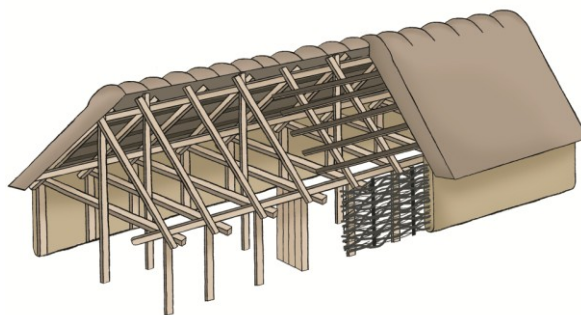

Fig. 2. Illustration af, hvordan et toskibet langhus var opbygget.

og de kraftige tagbærende stolper midt i husenes længderetning har givet indtryk af to 'skibe', når man stod inde i huset (se fig. 2). Nogle gange blev gulvniveauet eller dele af det sænket. Det var tilfældet for de tre sikre hustomter og to af de mulige hustomter fra senneolitikum ved Korup. Til venstre ses en skitse (fig. 3) af et tværsnit gennem et toskibet langhus hvor gulvet er forsænket. På bopladsen ved Korup fandt vi kun én

Typologi

Typologi er egentlig sammenligning i form - fx hvordan et hus eller et lerkar ser ud. Typologi har siden arkæologiens start været en af de vigtigste måder at datere på. Der er lavet mange studier - altså sammenligninger - af, hvordan forskellige ting ser ud i forskellige tidsperioder.

Fig. 4. Skårene fra et lerkar, der ser ud til at være smadret ned over en stor sten i en mulig hustomt.

hustomt, hvor både forsækning og rester efter stolpekonstruktionen var bevaret. Her kunne man se, at væggen ikke havde været funderet nede i forsækningen som på tegningen. Derimod havde der været en lille kant ved siden af forsækningen langs indersiden af husets vægge. Samtidig var det kun gulvets østligste del, der havde været forsænket. De op til seks huse har ikke stået på bopladsen samtidig. En typologisk datering af lerkarskår fra to af hustomterne sammenholdt med kulstof-14 dateringer fra en tredje antydede at tomterne med lerkarskårene var ældre end den hustomt, der blev kulstof-14 dateret. Husene kan meget vel tænkes at have afløst hinanden. Da husenes bærende konstruktioner blev bygget i træ, har deres levetid været begrænset, og på et tidspunkt har man opgivet at vedligeholde, og i stedet bygget et nyt hus tæt på. Efter husene var revet ned, blev forsækningerne hurtigt fyldt op med affald fra bopladsen. I alle hustomter med forsænket gulv fandtes potteskår og flint fra den dagligdags redskabsproduktion. I en af de mulige hustomter fandtes ydermere resterne af et lerkar, der har været næsten helt, da det endte i nedgravningen.

Yngre middelalder

I Danmark betegner middelalderen perioden fra ca. 1050 til 1536 e. Kr. Det er en periode, som vi har langt flere oplysninger om, end stenalderen. Det latinske alfabet, som vi stadig bruger, kom til landet med kristendommen ved periodens start. Det var dog ikke alle beskåret at lære at læse og skrive, og de historiske optegnelser, vi har, handler mest om, hvad kongelige og adelige foretog sig, og hvad der rørte sig inden for kirken. Fra arkæologiske undersøgelser i byerne har vi et godt kildemateriale til belysning af dagliglivet her. Dog levede omkring 90 % af befolkningen på landet, og her er kildematerialet til almindelige menneskers liv anderledes sparsomt. Således gav udgravningen os det fjerde fund af landbebyggelse fra yngre middelalder i Himmerland.

Udgravningen afslørede hustomterne fra to gårde. Den ene gård bestod af et enkelt hus. Huset var 23 m langt og 4 m bredt, med små tilbygninger i siderne. Husets oven til brødbagning lå udenfor, lige op ad den sydlige mur. Ovnens åbning gik sandsynligvis gennem et hul i muren, således at den kunne betjenes fra køkkenet indenfor. Den er formodentlig blevet placeret udenfor, for at spare plads inde i huset. Kulstof-14 dateringer samt skår fra lerkander, fundet omkring hustomten, fortæller at gården var i brug i 1300-tallet. Den anden gård bestod af et hovedhus og et udhus. Hovedhuset var 16 m langt, 5,5 m bredt i den ene ende, og kun 3,5 m bredt i den anden ende. Også her fandtes små tilbygninger langs husets sider. Udhuset var lille, kun 4 x 2 m.

Når det gælder gårde fra middelalderen skal man tage højde for, at det ikke nødvendigvis er alle bygningerne, der findes spor efter. I byerne bliver der bygget med konstruktioner, der hviler på syldsten, og sådanne huse vil ikke nødvendigvis kunne findes under dyrket jord, idet konstruktionerne kun i beskeden grad er gravet ned til undergrunden. Under udgravningen fandt vi et køkkenanlæg i form af en ovn og et ildsted, der var bygget sammen. Denne indretning har efter al sandsynlighed fungeret inde i et hus, men selve huset fandtes der ingen spor af.

I yngre middelalder har der altså ligget mindst tre gårde på marken sydøst for Korup. De tre gårde kan have ligget der samtidig, men det kan ikke siges med sikkerhed.

Sammenfatning og perspektivering

Udgravningen ved Korup har givet os ny viden om tre meget forskellige perioder, der har det til fælles, at det ikke er så tit man støder på dem arkæologisk (for yngre middelalder gælder dette mest landbebyggelsen). Derfor vil resultaterne kunne bidrage til fremtidig forskning i disse perioder.

I alle tre perioder har placeringen nær vandveje sandsynligvis været vigtig for beboerne på marken sydøst for Korup.

Knap 800 m nord for udgravningen findes en stenkistegrav, der er dateret til den sene stenalder. Hvorvidt graven er samtidig med den senneolitiske bebyggelse ved Korup kan ikke afgøres, men tilsammen kan de være med til at tegne et billede af kulturlandskabet i området i den sene stenalder.

Bebyggelsen fra yngre middelalder indgår i et noget tættere befolknet kulturlandskab. Beboerne har sikkert gået i kirke i Korup Kirke, der både blev opført og nedlagt i middelalderen.

Tomten af kirken findes i udkanten af Korup, bare 1 km nordvest for udgravningen. Knap 2 km sydvest for udgravningen findes Korup Voldsted, der er resterne af et middelalderligt borganlæg.

Hvis du vil vide mere

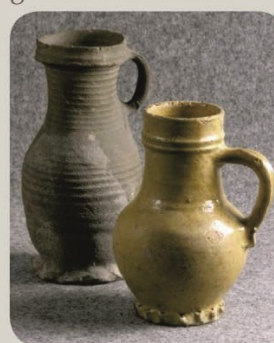
Som yderligere læsning kan anbefales følgende oversigtsværker.

Jensen, J. 2001: Danmarks Oldtid, bind 1. Stenalder 13.000 f. Kr. – 2.000 f. Kr. *Gyldendal*

Roesdahl, E. (red.) 1999: Dagligliv i Danmarks middelalder – en arkæologisk kulturhistorie. *Gyldendal*

Dagligliv

De fleste oplysninger om dagliglivet i middelalderen stammer fra arkæologiske udgravninger i byerne. Her finder arkæologerne tabte og kasserede genstande som husholdningskar af keramik, knive, kamme, skrøbelige rester af farverige klæde- dragter, rester af bygninger og veje – og mange flere ting, der fortæller om genstande og forhold, som vi også kender i dag, bare i en lidt anden udgave.

Vi har ikke så mange genstande fra dagliglivet på landet uden for by, borg og kloster, selvom det var her, langt størstedelen af

befolkningen boede i middelalderen. Mange nyheder slog sikkert først an i byerne og blev efterlignet på landet, evt. i et mere beskædet materiale. Men forskellen i levestandard mellem land og by var måske ikke så stor, man levede bare ikke ens og var underkastet forskellige forhold; en fattig i byen levede ikke bedre end en fattig på landet, og de store jordejere på landet levede måske ligeså komfortabelt som byens rige borgere.

Nordjyllands
Historiske Museum

Mølledalsgård, Korup

- Nordjyllands Historiske Museum jnr. 5958
- Fund & Fortidsminder: 120311 sb 118
- Kulturstyrelsen jnr. 2009-7-24.02/NJM-0020
- Bygherre: Komdrup/St. Arden Maskinstation
- Undersøgt areal: 13.600 m²
- Deltagere i udgravningen:
Cand.mag. Karen Povlsen, cand.mag. Christian Graabach-Klinge,
cand.mag. Brit Vibe Smith, BA Liv Stidsing Reher-Langberg, BA Andreas
Hegner Reinau, BA Jakob Fink og BA Sara Lea Kronvang.
- Dokumentationsmateriale (fund, fotos, opmålinger m.v.) opbevares på
Aalborg Historiske Museum, Vang Mark 25, 9380 Vestbjerg

